

УДК 336.71 (477)

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-9

ОЛІЙНИК А. В.

ORCID ID: 0000-0003-4144-6052

e-mail: oleynik_andrey@hotmail.com

Хмельницький національний університет

ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМ РИЗИКОМ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Проаналізовано основні показники фінансової діяльності банків та функціонування платіжних систем у банківській системі України. Встановлено, що зі збільшенням обсягів транзакцій платіжних систем у банківській діяльності зростає рівень операційного ризику. Проведено оцінку фінансових передумов управління операційним ризиком у банківській системі України. Визначено та обґрунтовано вплив фінансових та економічних передумов на ефективність управління операційним ризиком банківських установ.

Ключові слова: банк, банківська система, ризик, операційний ризик, система управління операційним ризиком, платіжна система, власний капітал банку, резерви на покриття операційного ризику, рентабельність капіталу, рентабельність активів.

ANDRIY OLIINYK

Khmelnitskyi National University

ASSESSMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC OBJECTIVES OF CREDIT RISK MANAGEMENT IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

In the current conditions of implementation and development of banking, bankers are paying more and more attention to the definition, assessment and measures to reduce the operational risk of the bank. Examples of this type of risk are personnel fraud, information system failures, and specific software failures that can result in significant losses and losses. In order to adequately protect against such risk, the bank must generate capital adequate to cover losses from the bank's operational risk. The lack of systemic among the manifestations of the bank's operational risk complicates the process of its identification, evaluation and management decisions. Therefore, the assessment of financial and economic prerequisites for operational risk management in the banking sector of Ukraine is becoming important in order to form an effective management system. The purpose of the article is to assess the financial and economic prerequisites for operational risk management in the banking system of Ukraine and determine their impact on the effectiveness of operational risk management of banking institutions. The main indicators of banks' financial activity and functioning of payment systems in the banking system of Ukraine are analyzed. It is established that the level of operational risk increases with the increase in the volume of payment system transactions in banking. The assessment of financial preconditions of operational risk management in the banking system of Ukraine is carried out. The influence of financial and economic preconditions on the efficiency of operational risk management of banking institutions is determined and substantiated. Analysis of banks' activity in the payment card market allows to identify negative aspects that necessitate improving the system of operational risk management of banks and finding ways to minimize them for the following reasons: increasing the share of non-cash payments by payment cards in trade and services compared to cash; expansion of the infrastructure for accepting payment cards; increase in revenues to local and state budgets due to fuller taxation of business entities and individuals (non-cash services sharply reduce opportunities for concealment of income).

Keywords: bank, banking system, risk, operational risk, operational risk management system, payment system, bank equity, reserves to cover operational risk, return on capital, return on assets.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Стрімкий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій на фінансовому ринку призвів до виникнення інноваційних фінансових продуктів, специфічні умови функціонування яких почали формувати нові тенденції, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток банківської діяльності. Сьогодні здійснення банківських операцій неможливе без використання інформаційних і телекомунікаційних технологій. Проте функціонування інформаційних технологій може додавати до традиційних банківських ризиків низку ризиків притаманних саме роботі в інформаційному просторі. Тому останнім часом у світовій банківській практиці приділяють значну увагу проблематиці, пов'язаній із операційними ризиками банку. Причиною такої уваги є прямі та побічні збитки, породжені операційною діяльністю банків, яка набула якісно нових ознак, пов'язаних із масштабами операцій банків, їх різноманітністю, запровадженням нових банківських технологій тощо.

В сучасних умовах здійснення та розвитку банківської діяльності банкіри все більше уваги надають визначенню, оцінці та заходам зниження операційного ризику банку. Прикладами реалізації такого виду ризику можуть слугувати шахрайство персоналу, збої інформаційних систем та конкретного програмного забезпечення, що може призвести до значних збитків та втрат вигод. Для належного захисту від такого ризику банком має формуватися капітал адекватний, щоб покрити збитки від операційного ризику банку. Відсутність систематичності серед проявів операційного ризику банку ускладнює процес його ідентифікації, оцінювання та прийняття управлінських рішень.

Зазначене призвело до необхідності виокремлення операційних ризиків у окрему категорію ризиків сучасного банку, а їх природа, сутність та особливості, які притаманні похідним фінансовим інструментам,

привели до необхідності формування методичних засад щодо формування системи управління ними. Тому актуального значення набуває оцінка фінансово-економічних передумов управління операційним ризиком у банківському секторі України з метою формування ефективної системи управління ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемні питання сутності ризику, операційного ризику банку та управління ним розглянуто у працях вітчизняних та закордонних науковців і практиків, серед яких О. І. Барановський, В. В. Бобиль, Г. І. Великоіваненко, В. В. Вітлінський, О. С. Дмитрова, В. Галіцин, С. Б. Єгоричева, А. О. Єпіфанов, А. Камінський, В. В. Коваленко, С. М. Козьменко, О. А. Криклій, О. В. Крухмаль, В. Кротюк, О. М. Кузьмак, В. І. Міщенко, О. Моргенштерн, С. Науменкова, Р. Набок, Дж. Фон Нейман, Л. О. Примостка, П. Роуз, Дж. Саймон, І. В. Сало, Дж. Сінкі, Н. Р. Швець та інші.

Незважаючи на ґрунтовні дослідження процесу управління операційним ризиком банку, багато питань ще потребують уточнення та додаткових досліджень, зокрема щодо створення ефективних систем управління операційним ризиком у банківській діяльності. Зокрема сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження щодо впливу фінансово-економічних передумов необхідності управління операційним ризиком у банківській діяльності на ефективність систем управління операційним ризиком банку. Це обумовлює необхідність проведення додаткових досліджень з метою оцінки фінансово-економічних передумов управління операційним ризиком у банківській діяльності.

Формулювання цілей статті

Тому **метою статті** є оцінка фінансово-економічних передумов управління операційним ризиком у банківській системі України та визначення їх впливу на ефективність управління операційним ризиком банківських установ.

Виклад основного матеріалу

Як відомо, операційний ризик банку виникає при здійсненні банківських операцій, і залежить від функціонування інформаційних систем і технологій, платіжних систем, навмисних чи не навмисних дій персоналу, шахрайства та зовнішніх подій. При цьому фінансовими наслідками реалізації операційного ризику можуть бути фінансові втрати, які позначаються на власному капіталі банку. Тому доцільно розглянути загальні тенденції функціонування платіжних систем в банківській системі України та визначити фінансово-економічні передумови контролю та мінімізації операційного ризику вітчизняних банків.

Слід відмітити, що протягом 2018–2020 років у банківській системі України намітилися позитивні тенденції щодо фінансових результатів. Банківський сектор подолав кризові явища і вийшов на прибуток 22,3 млрд грн у 2018 році, а у 2019 році було отримано рекордний чистий прибуток банків у розмірі 59,6 млрд грн – таблиця 1.

Таблиця 1

Фінансові результати банків України за 2009–2020 рр. (складено за джерелами [1; 2])

Рік	Фінансові показники банків України				
	Доходи, у млрд грн	Витрати, у млрд грн	Результат діяльності, у млрд грн	Рентабельність активів, у %	Рентабельність капіталу, у %
2009	143,0	181,5	-38,5	-4,38	-32,52
2010	136,9	149,9	-13,0	-1,45	-10,19
2011	142,8	150,5	-7,7	-0,76	-5,27
2012	150,5	145,6	4,9	0,45	3,03
2013	168,9	167,5	1,4	0,12	0,81
2014	210,2	263,2	-52,0	-4,07	-30,46
2015	199,2	265,8	-66,6	-5,46	-51,91
2016	190,7	350,1	-159,4	-12,6	-116,74
2017	178,1	204,6	-26,5	-1,93	-15,84
2018	204,6	182,2	22,3	1,69	14,67
2019	244,4	184,8	59,6	4,35	34,18
2020	249,8	208,5	41,3	2,54	19,97

Також заслуговує на увагу, що протягом 2018–2020 років у банківському секторі зростає прибутковість активів і капіталу, що свідчить про ефективність використання власних та залучених коштів.

Збиткова діяльність банківської системи України протягом 2014–2017 років була обумовлена значними витратами на формування резервів за втратами від активних операцій, які були спричинені збільшенням обсягів непрацюючих кредитів в умовах глибокої економічної рецесії та девальвації.

Проте не гаразди загалом в економіці країни та кризові явища в банківській системі України мали незначний вплив на розвиток та функціонування платіжних систем. Міжнародні фінансові установи, зокрема Банк міжнародних розрахунків, Світовий банк та Європейський центральний банк, визнають провідну роль платіжних систем для підтримки фінансової стабільності України.

Платіжна система – це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов’язковою функцією платіжної системи [3]. За допомогою платіжних систем здійснюються грошові перекази, розрахунки у платіжних терміналах торгово-сервісних підприємств, а також розрахунки в мережі Інтернет. Як відомо, продаж товарів або послуг в мережі Інтернет називають електронною комерцією. Здійснення оплати за товари чи послуги, куплені за допомогою мережі Інтернет, можуть здійснюватися за допомогою платіжних карток, електронних грошей або готівкою під час отримання товару. Платіжні картки – найбільш розповсюджений електронний платіжний інструмент, який характеризується універсальністю і зручністю використання.

Протягом кризового періоду в банківській системі України, платіжні системи, як національні, так і міжнародні продовжували надійно та ефективно функціонувати. Фактично сьогодні платіжні системи стали невід’ємною складовою не тільки банківської системи України, а в цілому фінансової системи країни. Через платіжні системи в банківській системі України щоденно проходять великі суми коштів економічних суб’єктів, тому порушення діяльності платіжної системи може призвести до виникнення операційних ризиків банків.

Очевидно, що висока ризикова діяльність у платіжних системах пов’язана з технологічною складністю процедур та інструментів, швидким розвитком нових технологій, систем дистанційного банківського обслуговування тощо. Виникнення операційних ризиків у платіжній системі, зокрема системного, здатне спричинити фінансову та економічну нестабільність у банківській діяльності.

Протягом досліджуваного періоду в Україні здійснювали діяльність такі платіжні системи [1]:

- система електронних платежів (СЕП) НБУ;
- карткові платіжні системи («MasterCard», «Visa», «ПРОСТІР»);
- системи переказу коштів, серед яких 8 створених банками; 12 створених небанківськими установами; 8 внутрішньобанківських; 7 створених нерезидентами.

Починаючи з 2018 року, Національний банк України в рамках моніторингу об’єктів оверсайта платіжних систем, здійснює виїзний та безвиїзний моніторинг. У межах виїзного моніторингу здійснено перевірки трьох платіжних організацій платіжних систем, шістьох учасників платіжних систем, одного оператора послуг платіжної інфраструктури щодо дотримання ними вимог законодавства України з питань діяльності платіжних систем в Україні. Основні порушення, які були виявлені в їхній діяльності, стосувалися [3]:

- надання послуг з порушенням правил платіжних систем;
- недотримання вимог щодо захисту прав користувачів послуг з переказу коштів;
- незабезпечення безперервності діяльності та захисту інформації;
- невідображення усіх операцій щодо переказу коштів у системах обліку;
- надання недостовірної звітності;
- недотримання лімітів та обмежень, встановлених законодавством та правилами, узгодженими НБУ.

За результатами перевірок об’єктів оверсайта НБУ вимагав усунення порушень і застосовував захід впливу, передбачений законом України – письмове застереження щодо усунення порушень.

Під час здійснення безвиїзного моніторингу було забезпечено спостереження щодо дотримання об’єктами оверсайта вимог законодавства, зокрема стосовно [3]:

- здійснення діяльності об’єктами оверсайта виключно після їх реєстрації;
- відповідності діяльності платіжних систем та їх учасників правилам, установленим платіжними організаціями відповідних платіжних систем та узгоджених Національним банком;
- захисту прав користувачів платіжних систем, у тому числі щодо інформування про їхню діяльність;
- відсутності фактів співпраці з міжнародними платіжними системами, до яких застосовані обмежувальні заходи (санкції).

За результатами безвиїзного моніторингу НБУ були надіслані відповідні рекомендації об’єктам оверсайта щодо приведення їх діяльності у відповідність до вимог законодавства.

Розподіл платіжних систем за категоріями важливості здійснюється Національним банком України згідно з міжнародною практикою для приведення діяльності значущих платіжних систем, які займають значну частку на ринку, у відповідності до міжнародних стандартів оверсайта PFMI. До діяльності платіжних систем, які увійшли до однієї з категорій важливості, НБУ застосовує посилені вимоги, які ґрунтуються на міжнародних стандартах оверсайта, для підвищення надійності та ефективності цих платіжних систем (табл. 2).

Єдиною системно важливою платіжною системою в Україні за результатами діяльності залишається СЕП НБУ. СЕП НБУ – державна платіжна система класу RTGS, що забезпечує проведення міжбанківських переказів у національній валюті через рахунки, відкриті в НБУ (НБУ є платіжною організацією та розрахунковим банком цієї системи).

Сьогодні СЕП НБУ – єдина системно важлива державна платіжна система в Україні, яка обумовлена тим, що вона забезпечує здійснення 97% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України. Учасниками СЕП є всі банки України, їх філії, Державна казначейська служба України з її

територіальними органами. Ця система забезпечує здійснення розрахунків у межах України між банками як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників системи.

Таблиця 2

Категорії важливості платіжних систем в Україні та їх критерії (складено за джерелом [3])

Категорія	Критерії платіжної системи
Системно важлива	Платіжна система забезпечує проведення переказів, частка яких становить більше ніж 10 % Здійснює перекази коштів за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку Забезпечує врегулювання зобов'язань учасників, які виникають в інших платіжних системах
Соціально важлива	Платіжна система здійснює внутрішньодержавні перекази коштів та транскордонні перекази коштів, частка яких перевищує 10% від загальної суми переказів Здійснює операції з використанням електронних платіжних засобів, частка яких перевищує 10 %
Важлива	Платіжна система забезпечує проведення переказів, частка яких становить від 5 до 10 % від загальної суми Здійснює внутрішньодержавні перекази коштів та транскордонні перекази коштів, частка яких становить від 5 до 10% від загальної суми переказів Здійснює операції з використанням електронних платіжних засобів, частка яких становить від 5 до 10 % Здійснює внутрішньодержавні перекази коштів, частка яких становить більше ніж 5 % від загальної суми Здійснює транскордонні перекази коштів, частка яких становить більше ніж 5 % від суми транскордонних переказів

Динаміку сум та кількості платежів у СЕП НБУ протягом 2014–2018 років показано на рис. 1.

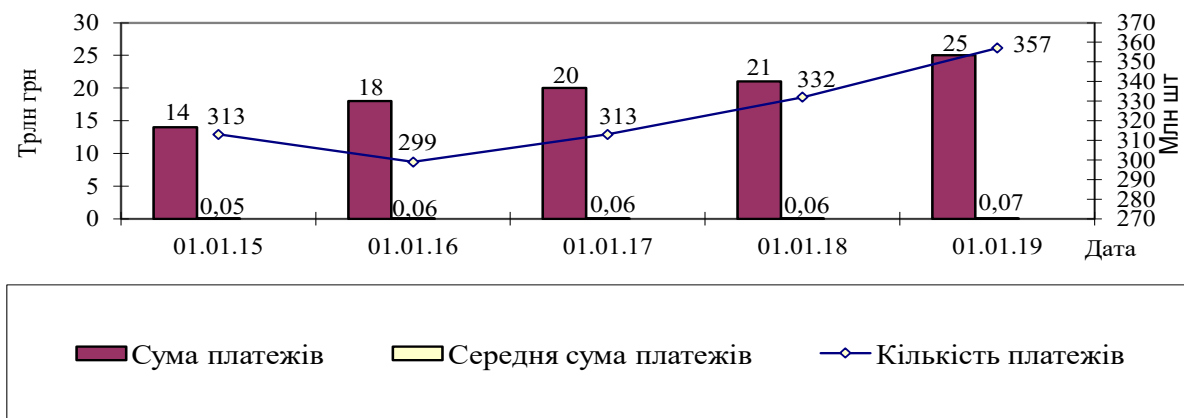

Рис. 1. Динаміка міжбанківських переказів, здійснених через СЕП у національній валюті в межах України у 2014–2018 роках (складено на основі [1])

Протягом 2018 року через СЕП здійснювалось 97% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України, тоді як через кореспондентські рахунки, відкриті банками в інших банках – 3% таких переказів. Середньоденний обсяг операцій в СЕП у 2018 році становив 1,4 млн платежів на суму 101 млрд грн.

У 2018 році СЕП було оброблено 357 млн початкових платежів на суму 25 трлн грн, що на 8% більше за кількістю та 19 % за сумою, ніж у 2017 році. За останніх 5 років роботи СЕП обсяги міжбанківських переказів, здійснених через СЕП, зросли на 14 % за кількістю та 79 % за сумою. На рисунку 2 показано – обсяг та кількість платежів і переказів у межах України в розрізі платіжних систем 2018 рік.

На рис. 2 видно, що найбільші за обсягом суми платежів здійснюються в СЕП НБУ 25,4 трлн грн у 2018 році. Водночас найбільш масовою по кількості платежів є карткові платіжні системи, кількість платіжних транзакцій протягом 2018 року в яких сягнула до 3830 млн од. Більшість карткових платіжних систем в Україні віднесено до соціально важливих. Серед цих систем і відомі міжнародні «MasterCard» та «Visa» (див. табл. 3). Отже, на даному етапі розвитку, в Україні безготівкові розрахунки та платежі здійснюються переважно за допомогою платіжних карток, які є одним із найбільш динамічних сегментів ринку роздрібних платежів. Незважаючи на складні випробування, які переживала українська платіжна система, спостерігається динамічне збільшення кількості платіжних карток та обсягів безготівкових платежів у банківській системі України, що потенційно є чинником операційних ризиків у банках.

Позитивні тенденції на ринку платіжних карток надійно закріпилися в 2017 році та продовжують зберігатися протягом 2018 року і до сьогоднішнього дня, щодо зростання безготівкових розрахунків і розширення платіжної інфраструктури.

За підсумками 2017 року частка безготівкових розрахунків в Україні з використанням платіжних карток збільшилася до 39,3 % (зростання на 3,8 % із початку 2017 р.). У цілому за останні п'ять років цей показник зріс більше ніж утричі (12,4 % станом на 2014 рік).

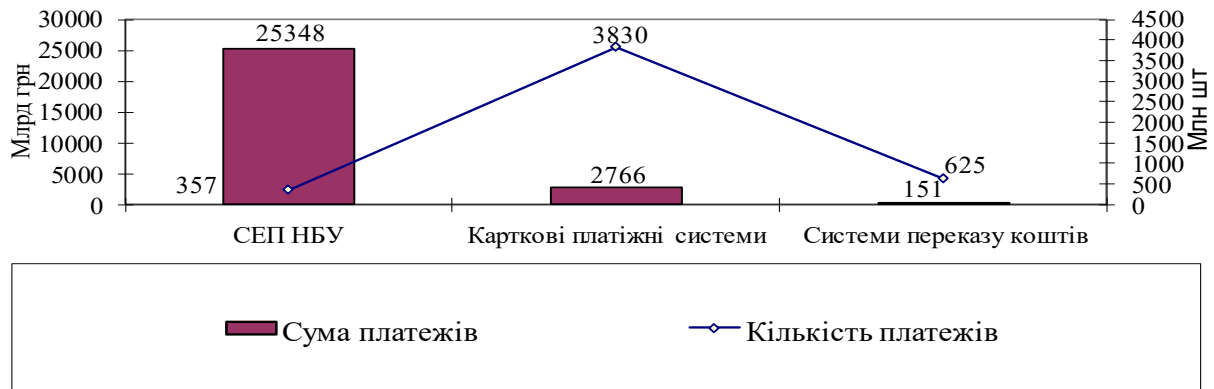

Рис. 2. Обсяг та кількість платежів і переказів у межах України в розрізі платіжних систем станом на 01.01.2019

Таблиця 3

Частки обсягів операцій соціально важливих платіжних систем у 2018 році (складено за [1])

Платіжна система	Частка обсягів операцій платіжної системи
ВПС «Поштовий переказ» ПАТ «Укрпошта»	17 % від загальної суми (8,1 млрд дол. США) внутрішньодержавних і транскордонних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами; 25 % від загальної суми (5,5 млрд дол. США) внутрішньодержавних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами
ВПС «FORPOST» ТОВ «ПОСТ ФІНАНС»	11 % від загальної суми (8,1 млрд дол. США) внутрішньодержавних і транскордонних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами; 16 % від загальної суми (5,5 млрд дол. США) внутрішньодержавних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами
MasterCard International Incorporated США	67 % від загальної суми (105 млрд дол. США) операцій з використанням електронних платіжних засобів, виконаних системами роздрібних платежів на території України
Visa International Service Association США	32 % від загальної суми (105 млрд дол. США) операцій з використанням електронних платіжних засобів, виконаних системами роздрібних платежів на території України
Western Union Financial Services Inc./Western Union Network (France), SAS США/Франція	18 % від загальної суми (8,1 млрд дол. США) внутрішньодержавних і транскордонних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами 56 % від загальної суми (2,6 млрд. дол. США) транскордонних переказів коштів, виконаних системами переказу коштів, створеними резидентами та нерезидентами

Динаміка кількості клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв у банківській системі України за 2014–2018 роки показана в таблиці 4.

Таблиця 4

Динаміка кількості клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв у банківській системі України за 2014–2018 роки

Рік	Держателі платіжних карток, тис. осіб	Платіжні картки (в обігу), тис. од.	Платіжні картки (активні), тис. од.	Банківські пристрої самообслуговування, од.	Платіжні термінали, од.	Підприємства торгівлі та сфери послуг, од.
2014	51649	70551	33042	36596	203810	123505
2015	43058	59307	30838	33334	194478	131264
2016	41746	57633	32389	33783	219241	145938
2017	41721	59867	34858	37003	251681	173756
2018	42326	59489	36943	36439	297342	279156

Усього в 2017 році в Україні здійснено понад 3 млрд операцій із використанням платіжних карток, емітованих вітчизняними банками, на суму 2125 млрд грн (це на 23,0 % і 31,9 % більше порівняно з 2016 роком) [1]. Кількість платіжних карток за рік збільшилася на 3,9 % і на початок 2018 року становила 59,9 млн од., із них активних – 34,9 млн од. (зростання на 7,6 % порівняно з початком 2017 року). Протягом 2018 року така тенденція продовжувалась, кількість платіжних карток зменшилася до 59,5 млн од., але кількість активних карток зросла до майже 37 млн од. Протягом 2016–2018 років спостерігається впевнений розвиток платіжної інфраструктури.

Найбільшою картковою платіжною системою, що обслуговує платіжні операції в Україні, є MasterCard. За даними 2018 року, обороти за нею становили 67,6 % від загальних оборотів на ринку, а кількість операцій – 67,1 % від загального обсягу операцій.

Станом на 01 січня 2019 року кількість активних карток у платіжній системі «MasterCard» становила 26,0 млн од., у «Visa» – 10,5 млн од., у НПС «ПРОСТІР» – 0,5 млн од.

Мережа платіжних терміналів у 2018 році зростає на 18% та станом на 01 січня 2019 становила 297,3 тис. од. Таке зростання відбулося за рахунок збільшення кількості торговельних платіжних терміналів: із 232,1 тис. од. до 279,0 тис. од. (на 20% порівняно з 2017 роком). Кількість банківських терміналів, навпаки, знизилася на 7% і становила 18,3 тис. од.

Водночас популяризація таких інноваційних сервісів, як Apple Pay та Google Pay стимулює розвиток безконтактної платіжної інфраструктури. Потягом 2018 року 221,5 тис. од., що складає 79,4% пристроїв торговельної мережі України забезпечують можливість здійснення безконтактної оплати.

За підсумками 2018 року загальний обсяг операцій, здійснених з використанням платіжних карток, емітованих вітчизняними банками, становив 2876,5 млрд грн, що на 35% більше, ніж у 2017 році, а загальна кількість таких операцій збільшилася на 27% – до 3915,0 млн од. (рисунк 3).

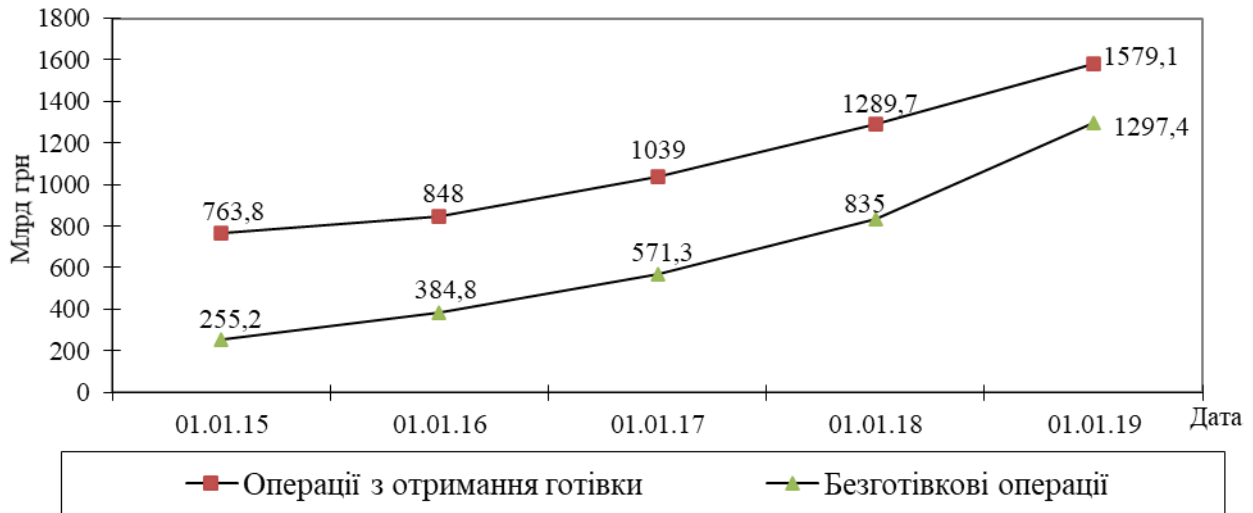

Рис. 3. Динаміка обсягу операцій, здійснених банками із використанням платіжних карток протягом 2014 – 2018 років

Обсяг безготівкових операцій в банківській системі з використанням платіжних карток за 2018 рік збільшився на 55% (або у 1,6 раза) та становив 1297,4 млрд грн, а їхня кількість сягнула 3072,9 млн од., що на 33% (або у 1,3 раза) перевищує показники 2017 року (рис. 4).

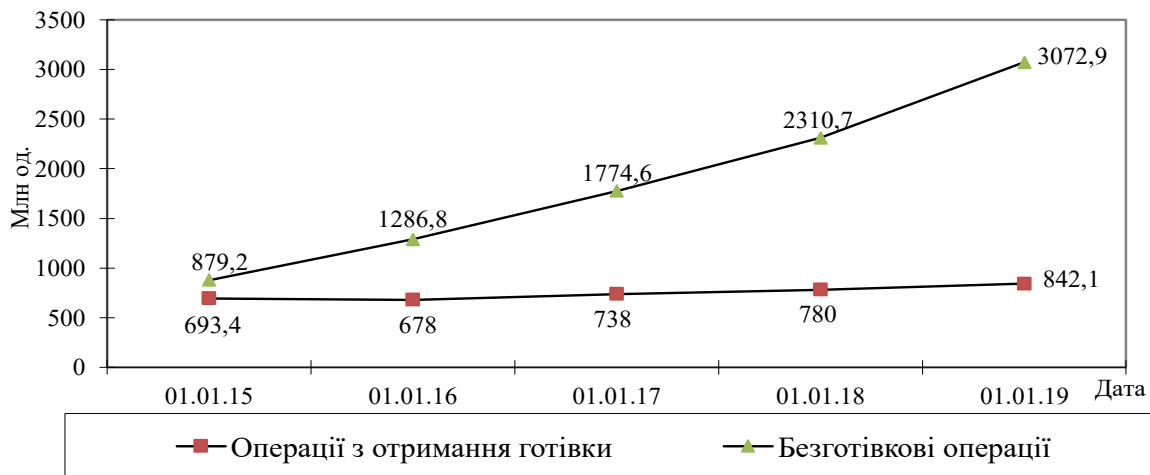

Рис. 4. Динаміка кількості операцій, здійснених банками із використанням платіжних карток протягом 2014–2018 років

Протягом аналізованого періоду, спостерігаються позитивні зміни щодо використання платіжних карток у банківській системі України. Так, з метою отримання готівки платіжною картою виконано лише 25,2% усіх операцій у 2017 р. (у 2014 р. – 44,1% операцій), тоді як для безготівкових розрахунків платіжною картою скористалися у 74,8% випадків у 2017 році та 78,5% у 2018 р. Також позитивно є динаміка за обсягами таких операцій. У 2017 році 60,7% коштів за операціями платіжними картками отримані готівкою, а лише 39,3% – безготівковими платежами. Частка безготівкових операцій у 2018 році збільшилася до 45,1%, що на 5,8% більше порівняно із результатами 2017 року (39,3%) (рис. 5).

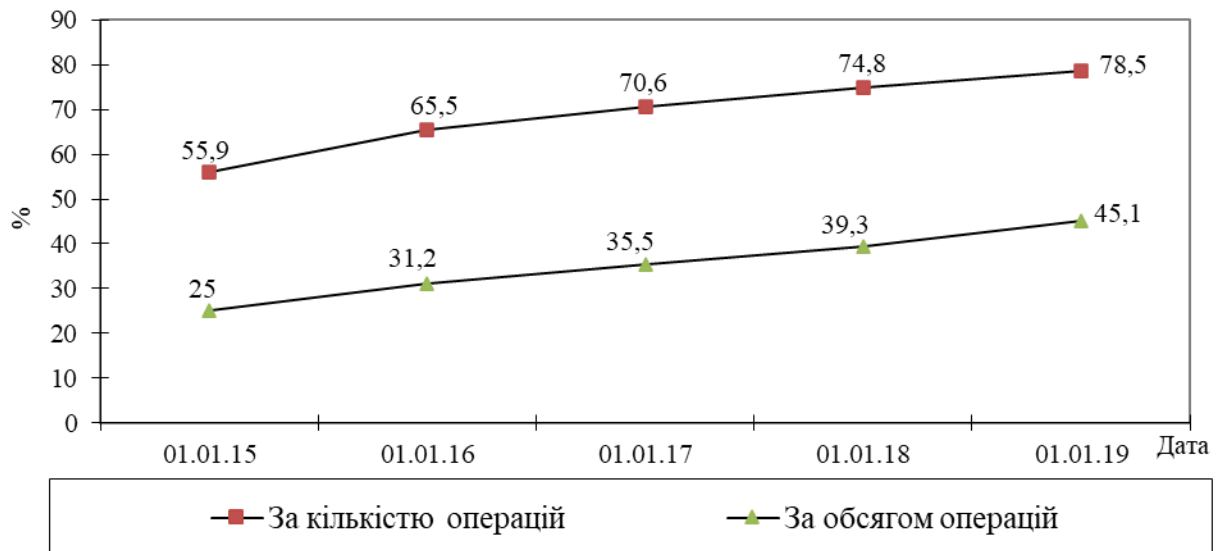

Рис. 5. Динаміка частки безготівкових операцій, здійснених банками із використанням платіжних карток протягом 2014–2018 років

Отже, за результатами проведеного аналізу можна стверджувати, що ринок платіжних карток в Україні впродовж 2014–2018 років активно розвивається, що може супроводжуватися в банківській системі України зростанням операційних ризиків. Так, частка банків, що є учасниками карткових платіжних систем, у загальній кількості діючих в Україні банків зросла з 79,4 % у 2014 році до 93,9 % у 2018 р. Кількість активних карток, випущених 1 банком-учасником карткових платіжних систем, зросла у 1,8 разів (з 249,1 тис. од. у 2014 році до 487,5 тис. од. у 2018 р.). Тобто можна стверджувати, що банки, які залишилися на ринку, більш активно працюють у напрямі популяризації використання населенням платіжних карток. Тому необхідність створення ефективної системи управління операційним ризиком банку є наразі важливим питанням, адже це ще й пов'язано з довірою населення до безготівкових розрахунків, банків і платіжних систем.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Результати аналітичної оцінки та аналізу фінансово-економічних передумов необхідності управління операційним ризиком вітчизняних банків у сучасних умовах дали підстави для таких висновків:

1. Аналіз діяльності банків на ринку платіжних карток дозволяє виділити негативні аспекти, що зумовлюють необхідність удосконалення системи управління операційними ризиками банків та пошуку шляхів їх мінімізації з причин:

- збільшення питомої ваги безготівкових розрахунків платіжними картками у сфері торгівлі та послуг порівняно з розрахунками готівкою;
- розширення інфраструктури приймання платіжних карток;
- збільшення надходжень у місцеві та державний бюджети за рахунок повнішого оподаткування суб'єктів господарювання та фізичних осіб (за безготівкового обслуговування різко зменшуються можливості для приховування доходів);
- зниження витрат на касові операції, інкасацію, транспортування, зберігання готівки тощо.

2. Можна стверджувати, що рівень операційного ризику вітчизняної банківської системи є не високим та немає сьогодні негативного впливу на фінансову стабільність банків. Проте виникає об'єктивна необхідність удосконалення системи управління операційним ризиком не лише на мікрорівні, але й на макрорівні, оскільки темпи зростання платіжної інфраструктури, її обсягів несуть все більшу загрозу та виклики. Тому виникає необхідність підвищення ефективності системи управління операційними ризиками.

3. Встановлено, що операційний ризик банку в силу низької ймовірності майже не враховується банківськими установами України. У той же час реалізація таких ризиків (дії інсайдерів, тощо) може призвести до фатальних наслідків для банку. Тому є необхідність у розрахунку власного капіталу для покриття операційного ризику банку. Згідно з вимогами Базельського комітету, дослідження власного капіталу банку на покриття операційного ризику зумовлює виконання таких цілей: визначити чистий операційний дохід банку; дослідити капітал на покриття операційного ризику; виявити особливості відношення даного капіталу до власного та регулятивного капіталу банку.

Література

1. Статистика. Основні показники діяльності банків України : офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

2. Статистика. Дані фінансової звітності банків України : офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.

3. Положення «Про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні» : затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.11.2014 р. № 755 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0755500-14>

References

1. Statystyka. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy. Ofitsiyniy sait NBU. – [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

2. Statystyka. Dani finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy. Ofitsiyniy sait NBU. – [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.

3. Polozhennia «Pro nahliad (oversait) platizhnykh system ta system rozrakhunkiv v Ukraini», zatverdzhene postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 28.11.2014 r. № 755 – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0755500-14>

Надійшла / Paper received: 17.10.2021

Надрукована/Printed: 30.12.2021